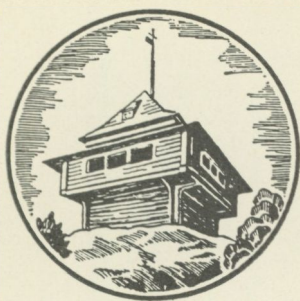

**NORDISKA MUSEETS OCH
SKANSENS ÅRSBOK 1947**

FATABUREN

NORDISKA MUSEETS

OCH SKANSENS ÅRSBOK

1947

Redaktion:

ANDREAS LINDBLOM • GÖSTA BERG • ERIK ANDRÉN

Redaktör: Erik Andrén

Omslaget: Kåsa med året 1681 och ätterna Kurcks och Kags vapen, åsyftande landshövdingen i Skaraborgs län, friherre Gabriel Kurck, och hans maka Beata Kagg. Denna typ av dryckeskärl är föremål för en undersökning av A. Hirsjärvi (sid. 57). Nordiska museet 5,129.

Tryckt hos Tryckeri Aktiebolaget Thule, Stockholm 1947
Djuptrycksplanscher från Nordisk Rotogravyr

BYSKOLLÄRARE I EN BERGSLAGS-BYGD

av Sam Owen Jansson

För utarbetande av den kungliga proposition, som ledde till 1842 års folkskolestadga, infordrade svenska regeringen från rikets konsistorier uppgifter om det aktuella läget på folkundervisningens område. Prosten Magnus Swederus i Nora besvarade i juni 1839 domkapitlets cirkulär i ämnet. Om Nora bergsförsamling meddelar han, att visserligen var vid Dalkarlsbergs gruvfält sedan fem år en växelundervisningsskola i full gång, som åtnjöt ett alltmer stigande förtroende och den senaste terminen besökts av 104 barn, men eljest "bedrifves undervisningen efter den gamla methoden, genom Skole Lärare, dels approberade af mig, dels antagne af Bergsmännen utan mitt hörande, och står på dåliga fötter, hvilket i synnerhet spörjes vid Nattvardsungdomens undervisning. Njugghet är den rådande principen hos Bergsmännen. Derföre hålles Skola endast 18 à 20 veckor om året i hvarje By, och då Läraren aflönas med 44 sk. eller 1 riksdaler bankö i veckan, kan af dem icke mycket fordras. Byskolorna besökas årligen af omkring 170 barn i medeltal. Alla öfriga undervisas af mer och mindre kunniga föräldrar". Sammanfattande om hela sitt kontrakt uttalar Swederus om dessa ambulerande skollärare: "Schole-Lärarne äro okunniga, råa och obildade. De som genom kroppsslyte eller svaghet eller lättja äro oduglige till arbete, egna sig åt detta yrke. Många af dem städjas såsom drängar, och behandlas stundom så. De måste lyda lika okunniga föräldrars föreskrifter, eller också förlora deras förtroende och en knapp bergning".

Det kritiska bedömande av det folkliga skolväsendets tillstånd, som talar ur dessa ord, kontrasterar starkt mot ett tju-

gufem är äldre förnöjsamt yttrande, som Swederus företrädare prosten J. L. Westman avgav till 1812 års uppfostringskommitté: "Uti Nora Socken finnes icke någon Sockne Schola, som i anseende till Socknens widsträckta Läge och Byarnes aflägsenhet ifrån hvarandra skulle medföra ringa nytta för församlingens Barn, hvilka finge för lång väg att kunna samlas på ett ställe, utan skjötes undervisningen af vederbörligen antagne Barnalärare, som hålla Schola vid Hyttelagen, stundom 3 å 4 månader i sender, stundom hela Året igenom wid de större Hyttelag eller Byar, hvarest läres innanläsning, Christendoms kundskaper enligt bägge Cathecheserne samt skrifwa och hielpligt räkna. Dessutom nyttja den förmögnare Allmogens Barn Stads Scholan för att vinna vidare förkofran i nödiga Kunskaper. — — — Undervisnings anstalterne äro tämmeligen svarande emot behofvet och Barnens antal".

Olikheten i uppfattning hos Westman och Swederus avspeglar den nyorientering i folkskolefrågan som kännetecknar 1830-talet i vårt land. Ekonomiska skäl och brist på lärarkrafter försenade emellertid allmänt genomförandet av den nyordning av folkundervisningen som 1842 års folkskolestadga innebar. Så också i Nora. Ännu tjugo år senare funnos i den vidsträckta bergsförsamlingen med 7.200 invånare endast tre "sockensskolor", dvs. fasta folkskolor med seminarieutbildade lärare. Alla andra voro som förut "byskolor", de flesta av dem ambulerande, där undervisningen bedrevs av oexaminerade män eller kvinnor.

Låt oss höra ett ögonvittne, min farmor. Hon var född år 1844 i Skrekarhyttan, en bergsmansby om tolv gårdar med en hytta, som var i drift ännu in på detta sekel, nedanför Kilsbergens nordvästra sluttning några km norr om Dalkarlsberg. Ett par år före sin bortgång skrev hon ner sina barndomsminnen och berättar därvid i följande ordalag om sin första skolgång (ULMA 1496: 1—2). Det är i början av 1850-talet.

"När vi skulle börja lära oss läsa, så fanns ingen skola. Min far kostade på en piga, som var för slum (klen) att tjäna, i Dalkarlsbergs skola och sen bar de in några bräder i vår brygg-

huskammare och ett bord och så började skolan. Pigan hade bra röst att sjunga och så spelade hon psalmodikon med stråke, så vi hade både morgon- och aftonbön. Det var inte så gott att hålla reda på de stora pojarna — ända till 16—17 år — men hon fick bruka linjalen — utan att de slutade att gå: alla var glada att deras barn fick lära sig läsa och skriva. När de vart för leda, då gick hon in till far, och vad han gjorde med dem minns jag inte, men vart han ond, då var han inte god att tas med.

Den där som fick lära sig att räkna och skriva, så att hon kunde börja på att hålla skola, hon hette Anna Sara Larsdotter, men barnen kallade henne faster, så hon fick heta Skolefaster i all sin tid. Hon var nog noga; barnen fick ställa sig i rad var morgon och vända på händerna, och hon gick och synade, om de var rena. Var de lortiga, så fick de en knäpp av linjalen och sen gå ut och tvätta sig. Utanför stod en vattenbytta med en skopa. När sommarn kom, var väl skolan slut för den vintern, och så fick väl vi barn hjälpa till med vad vi kunde.”

”Dalkarlsbergarna var så kariga, för de visste lite mer än folket i byarna ikring; gruvbolaget höll så fasligt duktiga skolmästare. I socknen fanns ingen bättre. I stan fanns det förstås, men bättre än Drevberg vid Dalkarlsberg det var han nog inte.”

”Efter Skolefaster kom Lars Jansson till Skrekarhyttan för en tid. Han hade en ovanligt vacker skrivstil och användes ofta som skrivbiträde. Han hade sitt hem vid Älvhyttan; där var han över söndagarna. Under veckan levde han på matsäck jämte sådant som han fick av mororna i byn; allt förvarades i en skänk som stod i skolrummet, en sal hyrd i Knutagården; där stod hans säng också. Han var mycket godmodig. När han var riktigt glad, då kunde han lätta på dörrarna till skänken och säga: ’den här korven fick jag av Lars Olsmora, den här kakan av Gustav Jansmora, den här mjölkakrukan av Jan Larsmora, smörbeten av Erk Persmora’ osv. Vi tyckte det var mycket roligt. Han var mycket sömnig av sig, och när han somnade, då kom de grå promenerandes på hans bruna rock, och då räknade

vi dem i stället för att räkna på tavlan, därav namnet Lusa-Jansson”.

Så långt min farmor. I hennes ordval speglar sig omedvetet den samtida bergsmansklassens syn på byskollärarens gärning och dess värde. I detta fall är det emellertid möjligt att med hjälp av ett personligt dokument bilda sig en rättvisare uppfattning därom. Lars Jansson, som var född 1810 (utom äktenskapet) och avled 1886, efterlämnade enligt K. A. Andersson-Meijerhelm i "Flydda dagar" (1888) 300 hemgjorda anteckningsböcker, i vilka han dag för dag redogör för sina göranden och låtanden, sitt hälsotillstånd, väder och vind, händelser i omgivningen osv. Tyvärr finnes blott ett fåtal av dem i behåll. Det berättas att när Andersson-Meijerhelms samlingar en vinter i början av detta sekel transporterades till Lindesberg lasset stjälpde i en snödriva, där körsvennen lät det ligga som var besvärligt att plocka upp. Tillräckligt många av Lars Janssons dagbokshäften ur den Andersson-Meijerhelmska samlingen äro dock bevarade i Lindesbergs museum, för att man skall kunna göra sig ett nöjaktigt begrepp om den roll han spelade i denna bergsmansbygds liv. Några anteckningsböcker ha dessutom visat sig ännu vara kvar i privat ägo i hans hemtrakt, och det är ur dessa jag hämtar följande exempel på den allmänna arten av Janssons dagboksnotiser.

Söndagen den 30 januari 1842:

"Winter kälät på förmiddagen. Eljest mulet hela dagen.

Gjort Bön i dag på Westgöthytt Masugn. Collecten samlad af Anders Larsson vid Bäckén i Westgöthyttan var 42 sk. 9 rst. Rgs. En stor samling af bägge könen var på masugnen.

I dag på aftonen hände det ovanliga att en människovän af mankönet neml. Jan Persson Lekman skänkte mig ute på vägen en Smålands Privat Banks sedel på 2 Rdr Banco eller 3 RD Rgs.

Jag fick min nya klädesväst färdig den 30 Januari af Anders Larsmora på Åsen. Sylön 36 sk."

På äldre dagar uppger Jansson, att han förrättat ett sjuttio-tal masugnsböner, den första vid ännu icke fyllda 17 år, då han var lärjunge i apologistkolan vid Karolinska läroverket i Öre-

bro. Dessa andaktsstunder äro också ett inslag i livet vid hyttan som ej får förgätas. På masugnskransen var alltid mycket folk församlat. Erik Bore lämnar i "Bärgsmanslif" (1891) en målande skildring av masugns roll som socialt centrum i hyttbyn. Uppe på masugnen var byfolkets samlingsplats, där den lediga tiden fördrevs med slöjd, lekar och historier. Malmbo-kare (malmslagare) hade ofta sin liggplats däruppe, för att icke tala om "masugnsborkarna": tiggarpojkar och lösdrivare som eventuellt några dagar hjälpte till med lättare hyttarbete. Masugnen tjänstgjorde som hotell även för mer aktningstvårda resenärer. Jansson antecknar, sannolikt om ett sällskap marknadsresande, den 17 mars 1857 i Älvhyttan: "Mycket bönder från Lassåna lågo på masugnen i natt".

Andersson-Meijerhelm uppger att Jansson även tjänstgjort som böngörare, som termen lydde, vid den gemensamma bön, varmed dagens arbete i gruvorna begynte, men möjligen föreligger här en förväxling med masugnsbönerna. Böneförrättaren erhöll den upptagna kollekten som arvode.

Måndagen den 7 februari 1842:

"Mulet och stadig väderlek hela dagen.

Plågad av värk och svullnad i venstra benet. Jag läste litet Tidningar i dag den 7. Jag sofver oroligt och drömmer mycket nu om nätterna.

Skrifvit i dag ur Frithiofs Saga.

Flyttat i Skottet till Eric Larssons i Noor, men skolan står i Carl Janssons stuga i Blexberg. Jag låg i Noor natten till den 8de."

Åtagandet att hålla läraren med mat och husrum gick för varv inom den rote, där skolan för tillfället hölls. Det är detta som är innebörden i uttrycket "i skottet". Till 1857, antecknar han det nyåret, hade han haft 125 olika matmödrar. I detta fall hade Jansson att gå närmare en halvmil mellan sin tillfälliga bostad och skollokalen.

Längre fram bli hans anteckningar utförligare. Ur det sid. 99 avbildade dagsbokshäftet anför jag följande:

Tisdagen den 10 augusti 1858:

"Klart och litet kyligt under natten samt frostfritt och ingen Dimma. Klart på morgonen och förmiddagen med vackert Sol-skensväder, lugnt och dugtigt varmt. Klart och vackert Sol-skensväder med några strödda moln och en Afrikansk hetta på aftonen ända till qvällen, då det var fullkomligt klart. Så klar Larsmässodag har varit få i min Lifstid och äfvenså varmt.

Öberg har burit in sin Råg i dag och wäggsлагit den circa 1 Tunna.

Jag mår ej riktigt bra i dag af mig.

Toke Maja eller Spåkäringas dotter var här på middagstiden i dag.

Njutit sjelf af egen beståning 1 Corial (bjöd mig själv på en kaffekask) och 2 koppar Caffé samt gaf bort åt vänner 15 koppar Caffé och 1 Corial och på aftonen åt Elever 4, åt andra 2 Corialer, 6 st. kaffekoppar och njöt sjelf 2 Corialer. Summan gick blott till 33 sk. och blef inalles derfor 7 Corialer och 26 kaffekoppar, således ej dyrt.

Blifvit Gratulerad i år med ett framsatt Bord klädt med 1 Lakan med Gröna blad och blommor och hvarå var anbragt till skänk En liten Filbunk och 2 kokta ägg i värde 6 sk. Jag bestod derfor i penningvärde för tillsammans 33 sk. Rgs.

Bestått på Larsmässodagen åren 1834, 1838, 1839, 1843, 1846, 1850, 1854 och 1858. Blifven gratulerad åren 1829, 1838, 1839, 1843, 1846, 1854 och 1858.

Uppburit för Gratulationer i dag från Striberget 36 sk.

Skolat i dag med 10 Elever och adderat i Hytteböckerna åt Israel Larsson i Skrekarhyttan och diverse åt mig sjelf för ett nöje.

Pers stora flicka på Botten blef stött af en trissa (vid lek) kl. 2.

Elevernas Skoldagar i år 2.585 och i Bäcketorp 1.213 dagar. Mina dagar 168.

Köpt i dag Diverse af Öberg 12 sk., $\frac{1}{2}$ stop mjölk af Erik Persmora 1 sk., Sält 3 lod socker åt Öbergsmora 3.

Gratis i dag det förr omnämnda på Larsmässodagen af Öberg

6 sk., Stickelbär af dito 1 sk., Caffgrädde af Eric Perssons Enka 1 sk.

Eric Perssons Wilhelm har varit åt Sandvik Grufvan i dag och skall fortfara.

Folket rycker nu Lin och skär Hafra; några senda slår, som har oslagit. Ytters och Olof Olssons i Bäcketorp lycktar i dag.

Sigfrid Gumman är qvar hos Öbergs i dag också men går hem i dag e. m.

Njutit i år 224 Supar, 162 Corialer, 383 koppar Caffé och 116 mål mat."

Jansson började enligt egen uppgift att föra dagbok år 1837 och hade vid denna tid redan nära 160 små häften fullskrivna. Vilket ogement nöje det måste ha varit för honom att med deras hjälp i minnet återkalla vad som hänt framgår redan av detta citat. Gärna sammanfattar han i siffror vad han hitintills utträttat i livet och vilka förmåner han åtnjutit under året. Vi småle kanske åt de utförliga redogörelserna för naturagåvor, som omgivningen består honom med, och de lika noggrant angivna ersättningarna han får för utförda skrivgöromål. Men det var utan tvivel tack vare dessa extrainkomster som Jansson kunde existera och hjälpligt försörja sin familj på en årslön av i medeltal 150 riksdaler.

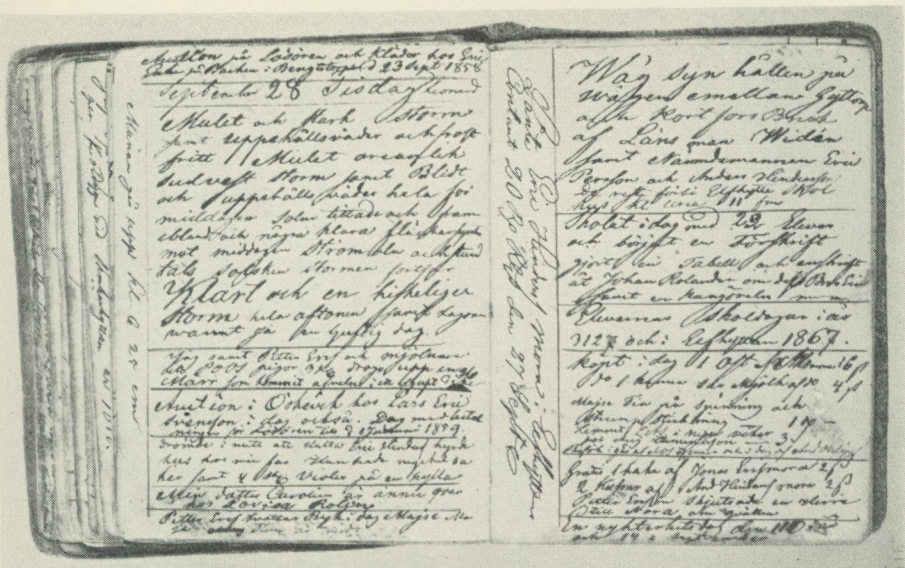
Vem som ordnade med torparpojken skolgång i Örebro, där Lars Jansson 15-årig kom in vårterminen 1826 i apologistskolans nedre avdelning, är ej bekant. Att det var meningen att han skulle bli skollärare synes klart. Redan påföljande år, då han genomgått apologistskolans övre avdelning, undervisade han i hemmet under en månad 5 elever. Från år 1829 är han större delen av året i verksamhet på olika platser i Nora bergsförsamling.

I början av år 1834 sker ett avbrott på 6 veckor; han sätter sig då ånyo på skolbänken och lär sig i Fockiska skolan i Svartå Bell-Lancaster-metoden. Lancasters undervisningsmekanik, växelundervisningen, var en nödfallsutväg, i en tid av lärarbrist och växande barnskaror, som medgav, att en enda lä-

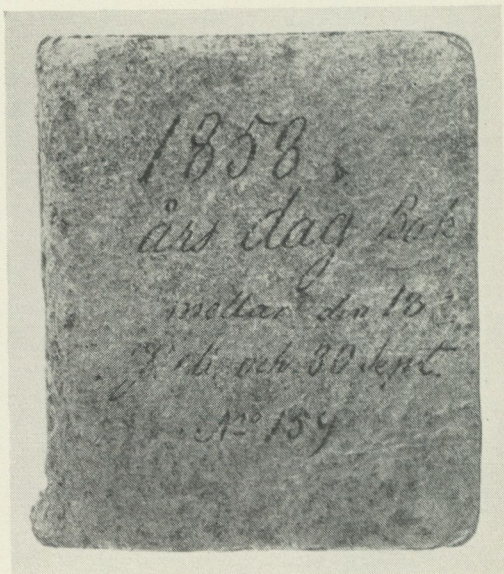
rare med hjälp av de mera övade lärjungarna som s. k. monitörer under exercismässiga former inövade ett elementärt kunskapsmått i flera hundra barn på en gång. Under några decennier var den den enda saliggörande undervisningsmetoden också i vårt land. Vi erinra oss kanske, att prosten Swederus i Nora prisar den år 1834 av Dalkarlsbergs gruvbolag grundade växelundervisningsskolan som den enda i socknen och att dalkarlsbergarna själva voro synnerligen högfärdiga över den. Då Lars Jansson uppger att han åren 1834 och 1835 undervisat i Dalkarlsberg sammanlagt 76 veckor, är det en till visshet gränsande sannolikhet att vi i honom funnit denna skolas förste lärare. Det är då knappast troligt att Swederus tänkt på honom, när han 1839 uttalar förkastelsedom över sitt kontrakts råa och obildade byskollärare. Ett visst självmedvetande talar också ur sådana anteckningar som 2/7 1859: "Många tör väl vara missnöjda med mig och min skola; men det spörs hvem som gör det bättre efter mig".

Under Lars Janssons lärartid avlöstes efterhand de ambulatoriska byskolorna av fasta och sedan av verkliga folkskolor och särskilda skolhus byggdes. Vi se denna utveckling avspeglad i de sammanställningar av sin skolhållning han tid efter annan gör. 1847, ja ännu 1859, finna vi honom ibland undervisande i sådana lokaler som brygghuskammare, smedkammare och kök. Fr. o. m. 1860 är han uteslutande stationerad i Älvhytte rote, där han har sitt hem. Tidigare, t. ex. på 1840-talet, tjänstgjorde han årtal igenom i helt andra delar av socknen. Familjen såg honom då endast lördagar och söndagar.

1839 gifte Jansson sig men blev 1856 änklings. 5 döttrar föddes i detta äktenskap. "Jag har ej lycka med mina äktenskap", antecknar han i aug. 1871. "Den första Hustru var någorlunda frisk de första 8 åren, sedan sjuklig de sista 8 åren ganska ofta, synnerligast värst de sista åren. Nu har jag varit gift uti 8 månader och haft en sjuklig hustru halfva tiden." 1848 hade han antagits som byskollärare enligt den nya folkskolestadgan. Som sådan verkade han till och med 1872, då han erhöll pension. Han upphörde likväl icke att undervisa barn utan mottog dem i pri-

Byskolläraren Lars Janssons dagbok nr 159 för tiden 18 juli—30 sept. 1858 omfattar 148 tätskrivna sidor i formatet 8 × 10 cm. Som prov på hans handstil avbildas härövan ett uppslag ur samma häfte, omfattande större delen av anteckningarna för den 28 sept. 1858. Privat ägo.

vat undervisning ytterligare några år. Janssons andra hustru, som var född 1819, överlevde honom i åtta år. Hon slutade sina dagar som fattighjon, kyrkoskriven "på roten" i Älvhyttan. Även det ger sin belysning åt byskollärarefamiljens ekonomiska standard.

"Varit grufligt ond i dag och slagit gossen Anders Gustafsson Brulin", heter det en dag år 1853. "Rumplat opp med poj-karna i dag i skolan", skriver han skottdagen 1860. Det är tämligen sällsynta notiser. På nyåret 1865 summerar han ihop sina anteckningar av den arten och finner att han varit ond 88 gånger. Jag tror inte det behöver tala emot det omdöme hans f. d. elev ovan avgivit om honom. Om sträng disciplin vittnar i varje fall icke noteringen den 7 juni 1859: "Gubben Blomberg med tittskåpet var på skolan om middagen och vi tittade för pengar jag och några af Eleverna". En av hans sista lärjungar, som häromåret meddelade några minnesbilder av Lars Jansson (E.U. 32340), kom visserligen ihåg hans handhavande av karbasen men berättar också följande: "När han hölls och skulle hålla kvällsbön, då var vi redan långt nere i byn, och då svor han, ujuju. Skolan var uppe vid stora landsvägen. När karlskogarna körde förbi med sina malmläss, då följde ungarna med; sen kom de inte på timmar, och Lusalasse han ut och svära och rev sig i huvet att inte ungarna kunde passa tiden. — — Under lektionerna satt han och ritade och skrev gratulationer. Och han gjorde hjortspel med tärningar och ritade upp hjortar och en bana med siffror på." Hjortspel eller ormspel äro tärningsspel, där de tävlande efter tärningkast flytta var sitt märke efter en bana med vissa stationer, där den spelande får stanna över ett kast, fortsätta osv. En hjort på stationen markerade, att man fick fortsätta omedelbart. "Vid hjort går man fort."

Den 31 maj 1859 har Lars Jansson antecknat: "I dag emellan klockan $\frac{1}{2}1$ och $\frac{1}{2}3$ på dagen hölls Gudstjenst uti Elfhytte Skolhus af pastors Adjuncten H. J. Lundborg i Söderberke f. d. vice pastor i Linde. Det var ett uppbyggligt och rörande tal. Nu har jag bevistat 31 Läsare Böner på knappa två års tid.

Ordet förkunnadt af 7 män 1 qvinna. Ja Gud ske lof att vi en stor menighet fått uti detta Skolhus höra Herrans Heliga Ord förkunnas af en Prestman." Pastor Lundborg är ingen annan än initiativtagaren till Evangeliska Fosterlandsstiftelsen och huvudfiguren vid läseriets erövring av Bergslagen. De nyväckta bli hastigt en inflytelserik makt i bygden och reagera kraftigt och effektivt mot det enligt deras mening urartade nöjeslivet. Anteckningarna i Janssons dagbokshäften förråda läseriets märkliga inflytande även på hans uppfattning. Han som förut utan synbar ruelle en söndagseftermiddag antecknat en spelförlust och många gånger noterat, att han tagit sig litet för mycket till bästa, beslutar nu att bli nykterist, dvs. punsch och vin skall han behålla, och talar ogillande om midsommarfirande och andra dansnöjen, t. ex. den 24 juni 1865: "I Carlskoga gör de lika som i Nora. På somliga ställen läser de och fruktar Gud och på de andra dansa de." Likaså den 19 augusti 1871: "I qväll är det slutkalas på Höbergningen hos Per Ersson i byn och kanhända dans. Nu finns det inga andligt sinnade i Elfhytte by, allt är dödt." Men han står helt främmande för sekteristernas avståndstagande från statskyrkan; därom vittna två av honom författade "Rim om Kyrka och Missionshus vid Skrekarhyttan i aug. 1874." Den södra delen av Nora bergsförsamling hade 1868 avskilts och erhållit egen kyrka, Vikers kapell.

Byskolläraren fyllde inte bara en funktion som undervisare. De kunskaper han skulle lära ut till den unga generationen behövde utnyttjas av den lilla samhällskrets, där han var den enda specialisten på skriftkulturens fält. Janssons dagbokshäften äro fyllda av notiser om denna hans verksamhet. Han räknar och han skriver, stort och smått. Han sätter upp köpehandlingar och protokoll, skriver notifikationer om bröllop och dödsfall, ritar gratulationer och likkistplåtar, håller auktioner och förrättar bouppteckningar, för hyttejournaler, diktar bröllopsverser och hjälper folk att läsa och skriva amerikabrev. Han räknar på gamla dagar ihop att han ritat 372 gratulationer och 89 hjortspel, textat 49 likkistplåtar; varav 37 av bleck och 12 av papp,

förrättat 156 böngudstjänster, sjungit eller läst ut 86 lik, hållit 64 auktioner och 68 bouppteckningar, vikarierat 22 gånger i klockares ställe och beedigat testamenten 21 gånger. Det är en icke oväsentlig social insats Lars Jansson med rätta stoltserar över. Några stickprov ur dagbokshäftena belysa detta med större skärpa. 24 mars 1847 heter det: "På aftonen var jag hos Jan Henric Svensson i Westgöthyttan och fick 2 st. dröpar och 1 sk. bco för brevskrifning åt pigan." Dagen efter: "På aftonen sysselsatt mig med uppskrifning i Westgöthytte hyttelags Dagbok." Två veckor senare upptogs hans lediga tid med att skriva en färgbok och en kokbok åt Israel Larsmora.

Den 1 aug. 1853 i Skrekarhyttan: "Inne hos Jan Andersson på morgonen med gratulationen och skrev 2 orlovssedlar; fick 2 dröpar. I dag måste jag göra uppehåll med skolan, ty det skulle hållas skolstämma i skolsalen om skolhusets inredning. Var hos Henrik Erssons änka till kl. 7 på aftonen och genomsåg papper åt henne samt undfägnades där med 3 dröpar, 3 mål mat och 2 koppar kaffe samt på fickan 1 knäckekekaka, 1 ost och 1 korbbit alltsammans i värde 24 sk. rgs; fick dessutom för besväret kontant 12 sk. rgs. Åt ny potatis i dag 1 gången i år hos Henrik Erssons i Gamla Viker." Några dagar senare heter det: "Skolat i dag och skrivit en förskrift åt domaredottren. Var om kvällen hos Jan Erssons och fick mig för förskriften 1 mål mat med 1 dröp i värde 5 sk." Häradsdomare Jan Erssons dotter (som blev farmor till den som skriver dessa rader) skulle om några dagar fylla nio år.

Den 26 jan. 1857 skriver han en vinöreslängd över Älfhytte rote, som hade 208 nattvardshjon.

5 mars 1867 heter det: "Gick hem om middagen och fick besök av Tryggens änka och läste brevet för henne; fick 6 sk. därför." Den 24 april samma år: "Qvar vid skolhuset om middagen och skref biljetter åt Carl Johan Jansson till dess mors begravning. Var emellan kl. 5 och 8 på morgonen åt Tittabak och skref 1 bref till Amerika." En vecka senare heter det: "Emellan kl. 7 och middagen var jag upp till Gatan och höll bouppteckning och auktion, hade Israel Israelsson till Kamrat.

Bouppteckningen gick till 84 Riksdaler 62 öre. Vi fick därför var sin 1 Riksdaler Riksmünt. 'Auktionen besteg sig till 85 Riksdaler 65 öre. Jag var skrivare och Israel Israelsson utropare, varföre vi skall hava 3 proc. provision fram i augusti." Den 28 april samma år: "Läsit ut i dag det 73 Liket i min tid neml. Eric Nilssons Enkas Lik med 453, 475 v. 1—2, 275 v. 7—9, 491 v. 4, Fader vår, 7 v. 4—5. Herren välsigne oss. Sjöng 490 v. 5."

Eftervärldens intresse för Lars Janssons dagboksanteckningar knyter sig emellertid icke minst till de otaliga uppgifter som där meddelas om vad som händer och sker i bygden. Ofta äro de synnerligen belysande ur kulturhistorisk synpunkt. Utförliga skildringar ger han visserligen aldrig, men smådrag lägges till smådrag, och till sist framstår en nyanserad bild av bergslagslivet under den viktiga övergångstid för bergshanteringen som decennierna kring 1800-talets mitt utgöra.

Hur belysande för tidens uppfattning är icke följande ogillande anteckning den 13 juni 1859: "En stor Dans i f. d. Bäckmans kammare, Spele Petter var Musikant. Jag besåg också Dansen en stund. Af de Dansande var fd. Israel Israelssons piga Carolina Larsdotter en. Hon fick Barn för jemt 3 veckor. Barnet lefver och var nu ute och flängde hela natten i dans utan kyrkogång." Eller denna från aug. 1853: "I dag slagtades Östmarkens Rölle invid Sjöändan: skinnen aftogs af Jan och Maja på Bröten, de skola ock äta upp hela kampen, ty de ha tagit köttet. Ett litet nätt graföl i Sjöän!" Åt gamla Maja, som också kunde "kasta ut" för den som hade fått någon oväntad åkomma, var alltid det föraktade görat att dra huden av hästar anförtrött.

Jansson antecknar sorgfälligt alla nöjestillställningar i sin omgivning: slätterkalas, drevdanser, kyrkogångsöl (vid barnaföderskans kyrktagning), svepöl (då liket visas), bröllop, sammanskottsdanser med lottdragning osv. Ett exempel från aug. 1853: "Nu masar Drefugnen (de sista uppsättningarna malm och kol i en masugn vari smältningen skall avslutas) på 3:dje

dygnet vid Skrekarhyttan. Ibärningen slutas ock i dag. Det går ned till nästa natt." Två dagar senare: "I dag bryggas drevdanslaget öl hos Anders Ersson." Efter ytterligare två dagar börjar drevdansen i Gustav Janssons loge, där den pågår även nästa dag, då byn emellertid oroas "af Dalkarlsbergs oroliga pöbelhop". Det rådde en utpräglad klassmotsättning mellan bergsmanssönerna och de unga gruvarbetarna från Dalkarlsberg, som ofta tog sig uttryck i slagsmål.

Vi erhålla hos Jansson data för de årligen återkommande momenten i arbetslivet, såsom körning av malm och milkol, vallsläppning, lövtagning, sådd, skörd och tröskning. Vi få reda på när "titteskåpagubben" kommer och när knallar, dalkullor och kardmakare från Närke vandra genom bygden med sina varor. Vi erfara, att värmlänningar anlitas för åkerbrytning och dikning.

Kulturnyheter bli daterade: torvtak utbytes mot tegeltak 1853, tröskverken komma vid samma tid, han ser en symaskin för första gången 1862. 1871 skriver han: "Vid Elfhyttan börjar de sluta opp med att läsa i Postillan om söndagarna, utan i det stället har de spatsergångar och påhelsningar samt flere slags uträttningar för händer." Livet sekulariseras, och den gamle skolmästaren har svårt att förlikas därmed. I hans yngre dagar gällde som givet att om någon syntes gå på vägen eller bygatan en söndagsförmiddag det måste vara en främling.

"Jag lefver glad och nöjd
Och har min största fröjd
Att skrifva upp för hvarje dag
Allt hvad som händt, det är min lag,"

rimmar Lars Jansson den 5 januari 1856. Vilken guldgruva hade icke serien av dagböcker, fullständigt bevarad, varit för folklivsforskningen!

För välvilligt utlån av Lars Janssons anteckningar tackar jag ordföranden i folkskolestyrelsen i Vikers kommun, hemmansägaren Paul Pehrsson, och möbelhandlare G. O. Lindström, Lindesberg, som redan i Bäragslagspostens julnummer 1938 publicerat en artikel om vår byskollärare.